

809 Ad V. 1. Necessario distinguere debemus inter munera, quae iudex extorquet vel ex pacto accipit, et quae ex liberalitate oblata admittit: siquidem in posterioribus commutativa justitia non violatur. Insuper quando munera ex pacto vel extorquendo accipiuntur, distinguere debet, utrum id fiat pro ferenda sententia justa atque illa, quam vi officii ferre debet, an pro sententia injusta.

Igitur 2. Si pro *sententia injusta* ferenda munera *accepit*, etiam ex pacto: tenetur quidem ante sententiam latam pactum rescindere, i. e. a sententia injusta abstinere et pretium acceptum reddere; at, sententiā latā, potest pretium acceptum pro aestimatione periculosae et probrosae actionis retinere secundum ea, quae de contractibus in re turpi dicuntur, — licet in hac causa probabile sit, alterum paciscentium non posse rigore in conscientia obligari, ut pretium ex conventionem statutum solvat.

Verum iudex iniquus, etiamsi pretium accepit, gravissimum damnum semper secum fert, ut reparanda curare debeat omnia detrimenta, quae parti adversae intulit, idque pro spe aut certitudine, quam illa habuit victoriae reportandae. — Insuper ratione criminis ipse iudex, ad aliud tribunal vocatus, ad restituendum pretium et ultra condemnari potest.

3. Qui pro *sententia justa* ferenda munera sive expresse sive implicite *postulavit*, etiam post latam sententiam tenetur restituere; quia nihil praestitit praeter id, quod vi officii sui jam facere debuit, et pro quo salario honoratur. — Idem observa, si unam causam prae altera expedit, quando id eligere licite potuit: nisi forte extraordinarios labores, ad quos non tenebatur, ad citius aliquam causam expediendam impendit. Nam alias unam causam prae altera expediendo ipse nullum onus pretio aestimabile subit ultra debitum. Quando autem *illicite unam causam postponit*, ut alteram prius expediat, tenetur ad restitutionem pro damno illato: quamquam tunc, ut ex contractu turpi, compensationem a parte, cui favorem praestitit, accipere, imo postulare potest.

810 4. Quando in causa et *sententia justa* a litigantibus munera *liberaliter oblata* iudex *accepit*, peccavit quidem contra leges id etiam in foro conscientiae prohibentes: attamen antequam ipse iudiciali sententia peccati huius commissi vincatur vel damnetur, non obligatur ad munera illa restituenda, eo quod certum non sit, leges facere donationes ipso facto in foro conscientiae nullas; etsi moneri possit in confessione, ut poenitentiae causa partem aliquam pro eleemosyna expendat. Cf. S. Alph. n. 216.

Esculenta autem minoris momenti, quae impune accipi possunt, si modo ex mera liberalitate oblata sint, Bonifac. VIII. l. 1 tit. 3 c. 2 in 6. haec statuit: „esculentum et poculentum ex mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus.“¹ Consonant jura civilia, quae munera *alicujus momenti* ut corruptionem iudicis considerant, eamque et in corrumpente et in iudice graviter puniunt.

¹ Nihilominus severius *quaelibet* munerum acceptatio prohibetur examinatoribus eorum, qui concurrunt pro cura *animarum*, a Trid. sess. 24 cap. 18 *de ref.*: quippe quibus ne exiguum quidem quidquam accipere liceat.

§ 2.

De actore, vel de accusatione et denuntiatione.

I. In causa civili, qui contra alterum apud iudicem instat, *actor* 811 dicitur; in causa criminali *accusator*. Accusator proprio sensu tum dicitur, quando se crimen probaturum promittit atque a reo poenas sumendas postulat.

A quo distinguitur *denuntiator*, qui crimen defert quidem ad iudicem, ut illud punire possit, at probandi onus in se non suscipit, sed iudici causam prosequendam et instruendam relinquit, ipse in instruenda causa testis erit.

Denuntiatio autem late sumpta distinguitur tum *judicialis*, quae, ut modo dixi, tendit in delictum puniendum, tum *evangelica* vel paterna, quae crimen Superiori ut patri manifestat, non ut reus puniatur, sed ut corrigatur.

II. Ab accusatione formali (non ita a denuntiatione) facienda repelluntur jure Romano et canonico: Excommunicati, proditores, infames, impuberes, feminae, filii respectu parentum, laici respectu clericorum, inimici in causa inimici, socii criminis; nisi aut criminis enormitas aut propria defensio exceptionem faciat. Recentioribus iuribus autem vix admittitur formalis accusatio, nisi ab ipsa persona publica (procuratore causarum publicarum): quare privatorum hominum est tantum denuntiare crimina et insistere, ut ad accusationem procedatur.

III. Accusatio vel saltem denuntiatio aliquando fieri debet; ali- 812 quando fieri potest, sed non debet; aliquando debet non fieri.

Scilicet *debet non fieri*: 1) si ex accusatione vel denuntiatione majora mala vel scandala sequuntur; 2) si accusatio proprie dicta fit sine criminis certitudine, aut denuntiatio sine sufficientibus indiciis: (certitudo plena in denuntiatione non requiritur, verum incerta et dubia non licet pro certis dicere).

Potest fieri alias tum in causa privata propria, tum in aliena, multo magis in publica: si modo recta adsit intentio.

Debet fieri: 1) ab officialibus, qui vi muneris sui ad id constituuntur. Debet etiam fieri ab homine privato in sequentibus adjunctis: 2) si agitur de crimine adhuc pendente, aut quod ne iterum committatur, idque cum gravi damno communi, prudenter timetur; 3) si agitur de crimine etiam praeterito, sed gravissimo tali, quod leges positivae (praesertim ecclesiasticae) denuntiari jubeant; 4) si de gravi damno proprio sive avertendo sive reparando agitur in illa re, cui licite non possim renuntiare; 5) si agitur de gravibus damnis alienis privatis ab homine innocente avertendis sive reparandis, — sive crimen est praeteritum sive adhuc pendens —, si modo possim sine meo gravi incommodo: verum quoniam ipsa iudicialis denuntiatio satis gravia incommoda secum ferre potest, haec denuntiandi obligatio propter alienum damnum privatum praecavendum non tam facile imponi debet. Cf. S. Alph. n. 236 II.

Nota tamen, etiamsi denuntiatio fieri possit vel etiam debeat, in ea non licere admittere animum vindictae.

813 IV. Crimina autem, quae publico bono censentur graviter damnosa esse, sunt haec:

In communitatibus quaelibet crimina, quae cum aliorum seductione ejusve gravi periculo conjunguntur.

Alias: conatus rebellionis et conspiratio; adulteratio monetarum; homicidium et latrocinium vel grassatio.

Additur ex lege Eccl.: Haeresis cum illis criminibus, quae hominem reddunt de haeresi suspectum. Suspectum de haeresi secundum ecclesiasticum jus reddunt sequentia crimina notatu digna:

- 1) Nuptiarum celebratio cum ligaminis impedimento, aut cum impedimento ordinis sacri siue voti religiosi.
- 2) Sacramentorum fallax confectio sine ordine sacerdotali suscepto.
- 3) In blasphemia haereticali obstinacia.
- 4) Superstitionis exercitium cum abusu Sanctissimae Eucharistiae vel sacrorum oleorum.
- 5) Culpabilis neglectus denuntiationis haeresis formalis.
- 6) Sollicitatio ad venerea in ministerio confessionum excipiendarum.
- 7) Participatio in secta damnata, in qua contra legitimas auctoritates moliuntur.

V. Omnia illa crimina tum formalis haeresis, tum illa, quae reum faciunt haeresis suspectum, secundum ecclesiasticas leges per se infra mensem denuntianda sunt, neque tantum quando relapsus timetur: ita tamen ut absente gravi damni communis periculo ex praevisto gravi damno pro denuntiantem excusationem adesse censeant a facienda denuntiatione eorum criminum, quae solam suspicionem haeresis efficiunt; atque etiam cognatorum denuntiatio (usque ad quartum gradum), nisi commune periculum immineat, probabiliter non sit praeepta; haeresis autem formalis prorsus accusanda sit, etsi de proxime cognatis agatur (S. Alph. n. 249 et 250), quod Sacra Poenitentiaria etiam de carbonariis similisque sectae asseclis valere dixit in responsis ad Archiep. Neapolit. 8. Nov. 1821: v. Scavini ed. 10 vol. 4 n. 181 (append. XXV).

Nihilominus pro regionibus, ubi impune haeresis grassatur, ac proin puniri haeretici non possunt, illa positiva legum jussio non ita urget — vide Lacroix l. 2 n. 215 cum aliis: quod multo magis nostris temporibus verum est tum circa haeresim formalem, tum circa crimina, quae suspicionem haeresis faciunt. Excipiuntur tamen duo crimina, circa quae denuntiationis obligatio ubique sustinenda est, et quamquam aliquando suspenditur, tamen non exspirat, scilicet 1) sollicitatio in munere confessionum excipiendarum, 2) occultum coryphaeum esse in secta damnata. Fusius hac de re tractabitur occasione *censurarum*.

Dein 3) magis etiam urget obligatio, quam ipsa lex naturalis jam prorsus imponit, sc. obligatio denuntiandi haeticum occulte dogmatizantem, qui simplices homines seducere possit; aut aliquando etiam sacerdotem, qui in aliis criminibus aliorum seductor forte exstiterit: nam illos aut aliquo saltem modo puniendi Superioribus ecclesiasticis adest facultas, aut damni periculum amovendi vel mitigandi. Cf. Lacroix l. c., Scavini vol. 2 n. 909.

De cetero consuli possunt circa denuntiationem judicialem Salmant. tr. 29 cap. 2.

NB. Quando leges eccles. imponunt obligationem denuntiandi etiam eos, qui *leviter suspecti* sint de haeresi, id intelligitur non de levi peccato nec de peccato, quod dubium tantum sit, sed de peccatis prorsus gravibus; at ex ipsis illis gravibus peccatis aliqua *haeresis* suspicionem dicuntur inferre tantum levem, aliqua gravem.

VI. Crimen haeresis, et ea crimina quae cum haeresis suspicionem cohaerent, denuntiari debent, etsi occulta sint, vel ita occulta, ut iudice probari non possint: si vero de criminibus non exceptis neque cum periculo communis damni conjunctis agitur, judicialis denuntiatio fieri non debet, si occulta sunt, maxime si ita sunt occulta, ut iudicis probationis facultas non habeatur. S. Alph. n. 248.

§ 3.

De reo.

Praeter scriptores alleg. v. Tamb. in *decal.* l. 9 cap. 2 § 2.

Tria sunt potissimum, in quibus quid reo liceat, quid non, quae-⁸¹⁴rendum est, sc. 1) in confessione criminis, 2) in probatione patrati criminis eludenda, 3) in declinanda poena jam statuta.

Punctum I.

Circa confessionem criminis.

I. Reus legitime interrogatus generatim veritatem fateri debet; sed non iudice aut non legitime interrogatus fateri non tenetur; imo si de gravissima poena agitur, tamdiu a confessione facienda excusari probabiliter potest, quamdiu se poenam evasurum esse sperat.

II. Quamquam igitur, si fateri non tenetur, non ideo ei mentiri licet: tamen restrictione uti prorsus licet secundum ea, quae supra de restrictione licita dicta sunt (n. 773), vel etiam crimen negare, siquidem haec criminis negatio ex circumstantiis pro reo est restrictio non pure mentalis, qua dicit, se non commisisse tale crimen, *quod debeat fateri*.

III. Quando talis confessionis declinatio est licita, licet etiam, *si opus est*, juramento uti: quamquam practice non consuevit reo juramentum offerri.

Explicatio. 1. Ut legitima sit interrogatio, debet 1) iudex esse legi-⁸¹⁵timus, 2) causa ad ejus forum spectare — hinc in causa ecclesiastica civili iudici, qui sibi jus arroget, respondere non debeo —, 3) interrogatio debet secundum leges fieri.

Antiquae leges multa praescripserant circa procedendi modum, et quamquam recentiores leges haec omnia non amplius injungunt, sed majorem concedunt iudici in inquirendo et interrogando libertatem: nihilominus jus naturale prorsus postulare videtur, ut reo non possit imponi obligatio fatendi, priusquam ea, quae contra ipsum prolata fuerint, sincere a iudice declarentur atque semiplena — quam veteres vocabant — probatio criminis sit perfecta. Quam semiplenam probationem, quum recentiores leges de ea re fere sileant, non ad amissim quidem antiquis formalitatibus adstringamus

necesse est, tamen per simile quid seu potius aequivalens, natura duce, perfici debere planum est. Nimirum requiritur saltem aut unus testis immediatus, qui fide *dignus omnino* sit, aut notorietas infamiae de crimine juridice probata simul cum aliis indiciis, aut indicia vehementia juridice probata. At ne haec quidem eam criminis certitudinem efficiunt, ex qua ad poenam gravem decernendam procedi possit, saltem communiter loquendo. Nimirum lex, quae unius testis testimonio causam contra reum communiter finiri statuatur, neque alia gravissima indicia aliunde probata requirat, justa esse plane non videtur; per exceptionem vero, spectata tum causae gravitate et periculo, tum testis conditione, sic aliquando causam finiri posse, praecipue a supremo iudice seu ipso legislatore, non repugno. Nam v. g. per exceptionem supremus iudex aliquando, etiam si ipse solus reum in flagrante deprehendit, punire juste potest; id autem cuilibet, qui testis in iudicio esse possit, concedere juste non potest.

2. Quando reum iudex interrogat ex falsa delicti suppositione, adeoque innocentem, etsi de cetero legitime interroget, etiam res et circumstantias ex se indifferentes reus jure potest negare, v. g. num hac et illa hora domo exierit, enssem portaverit etc. Nam haec omnia interrogandi jus re ipsa iudex non habet nisi ad crimen verum detegendum; quare si reus vere insons est criminis accusati, etsi haec indifferentia egit, tamen ea non egit in ordine ad crimen, quod falso sibi imponitur. Ergo negando restrictione non pure mentali suo jure utitur.

3. Si crimen est ejusmodi, ut ex natura sua denuntiationem etiam cum gravi damno proprio postulet, reus complices prodere debet, etsi non interrogetur; si crimen autem tale non est, atque complices omnino occulti sunt, eos revelare reus non debet, imo hoc ei per se non licet.

Punctum II.

Circa probationis contra reum prolatae vim frangendam.

816 I. Reus potest alicujus testis testimonium infringere revelando ejus crimen occultum, si modo talis revelatio veri criminis et necessaria et efficax sit sui defensio, et aliqua existat proportio inter malum, quod reus declinet, et quod testis, praesertim coactus, sit subiturus. Cf. tamen infra, quae dicuntur de *diffamatione*, n. 1182.

Quare neque reo neque advocato id licebit, si 1) aliter reus defendi atque condemnationem effugere potest; 2) si talis revelatio aut vim testimonii dati non infringit, aut sine illius testimonio jam sufficiens criminis probatio habetur vel habebitur.

II. Si unicus adsit testis, qui rem scire possit, ex mente veterum scriptorum liceat reo dicere contra testem, eum mentiri seu calumniari, siquidem si rem *probare* non possit — nequibat autem unus testis probare — in jure habeatur pro mendace et calumniatore: quoniam autem recentiores leges testi plus concedunt, ab ejusmodi invectivis temperandum est.

NB. Generatim perinde est pro reo, utrum testis sit voluntarius, an coactus: nam ille se defendit; hic, si talem defensionem timet, sibi declinando testimonium providere debuit; quod si non potuit, ipsius, non rei infortunium est.

III. Nunquam autem licet, ne reo quidem innocenti, neque in 817 gravissima causa supremi supplicii imminenti, falsum accusatorem, falsum testem, iniquum iudicem praecipue occidere.

Quod aut formaliter, aut consequenter habes ex thesi 18 earum, quas Alex. VII. proscripsit: „Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam iudicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.“

Nimirum putare aliquis possit, thesin hanc, eo quod universim, sine distinctione causarum earumque gravitatis, illam cruentam defensionem licitam esse statuatur, proscriptionem tulisse, ac proin etiam nunc dici posse in causa gravissima eam defensionem licitam. At nequaquam ita est. Non quia diversarum causarum earumque gravitatis ommissa est distinctio, sed ratione ipsius defensionis, quae asseritur, condemnatio facta est. Nam si hoc ipsum defensionis genus liceret unquam, ad omnes illas diversae gravitatis causas id extendendum esset, in quibus alias licet defensio cruenta, i. e. tum in causa vitae, tum in causa bonorum temporalium non parvi momenti: quod sane cum illius thesis proscriptione consistere nequit. Fatendum ergo est, non propter proportionem causae non servatam, sed quia non est contra actuale aggressorem — contra quem solum licet cruenta defensio — hunc modum evadendorum malorum esse prohibitum. S. Alph. n. 279 id illustrat hac ratione, quia, si unquam hoc liceret, propter hallucinationem hominum in propria causa omnia caedibus implerentur, neque publica amplius esset securitas. Quare veteres scriptores, ex quibus multi id ipsum concesserunt, quod Alex. VII. damnavit, attendi non amplius possunt.

Punctum III.

Circa poenam declinandam.

Hucusque dictum est quid liceat, quid non liceat facere reo, ne sententia contra se feratur; nunc explicari debet, quid agere ei liceat, lata jam sententiâ vel instante poenâ.

I. Ab innocente, contra quem *certo injusta* sententia est prolata, 818 poena sustineri debet, in quantum requiritur ab obligatione publicum ordinem non perturbandi et scandala evitandi; declinari potest, in quantum sine scandalo et sine publici ordinis perturbatione vel graviore malo excitando possibile est.

II. Quare si sententia *materialiter tantum injusta* est, secundum allegata autem et probata videtur justa, ea sola positiva resistentia uti reo licet, quam sine *gravi* violatione aliorum (ut satellitum) cum spe evadendi facere potest, v. g. repellere satellites, minas inferre etc. — Si autem sententia *etiam formaliter et notorie injusta* est, sane scandalum proprie dictum ex defensione vix oritur, nisi scandalum pusillorum aut pharisaicum; at saepe gravior resistentia vel est inutilis, vel majora mala communia causat: quare etiam tum communiter plus non licet.

Per accidens tamen aliquando plus licere potest ex doctrina S. Thom. II. II. q. 69 a. 4: „Alio modo condemnatur aliquis injuste, et tale iudicium simile est violentiae latronum. Et ideo . . . licet resistere in tali casu . . .“